

זה של מוכתר אוואסוף, הסופר הקאזאכי הגי דול, שליווה באותם ימים את הסופר הצעיר במילים טובות בעיתונות.

ולבסוף לואי אראגון (המשורר הצרפתי הסוריאליסטי; מאוחר יותר — קומוניסט). העובדה שאראגון עצמו תירגם, עוד ב־1959, את נאמליה לצרפתית ואף פרסם לתרגום הקדמה נרגשת, תרמה בלא ספק לתרומה מכרעת לעובדה שנאמליה פילס לו דרך לקהל־קוראים בינלאומי...

כמה מיים זרמו בינתיים מראש ההר והנה אני כותב, בפעם הראשונה בחיי, הקדמה לאחת מיצירותי המוקדמות ביותר...

דצמבר 1987

גינגיס אייטמאטוב, יליד 1928 ברפובליקה האוטונומית הקירגיזית שבדרום התיכון האסיאתי, הוא אחד הנוודים במספרי רוסיה של העשור האחרון ועורכו של כתב־העת לספרות מתורגמת "איטמאטוב ליטראטורה" המופיע ב־400 עותקים. אייטמאטוב, סופר דו־לשוני הכותב קירגיזית ורוסית בעת ובעונה אחת, זכה בפריסות עולמיות לתרגום מספרו "גיאמליה", שולמו על ידי המשרד הצרפתי לואי אראגון כ"סיפור הא־הבה היפה ביותר בעולם". ובעיקר אות־זאת — טורגם לשינון רבות אחרות על ידי סופרים יהודים והעברות זכה אייטמאטוב בפרס בינלאומי עליו הוא אחד הסופרים האהובים ביותר בארצו, רק מוסוף הספרות של ידיעות אחרונות הביא אטב, קצר מאוד מסיפוריו. ׀

אותם, ולוא רק זמנית, למדרגתם של אידיאליים יפים, טראגדיות ודראמות. מי יודע, אולי דרשת האהבה ממחברת, תורת תימה ספרותית, רוח נעורים וכישר רגישות גבוה. אבל אולי לא. אחרי ככלות הכל, כל סופר הוא "מנגנון" ייחודי שאין לו.

אכן, באמת חלף־עבר שני הזמן. גיאמליה ואהבה ראניג'אר כבר היו כיום מכבד, אילו חיו, אנשים זקנים ולהם נכדים רבים. מחוץ לזה, כלי־כר הדברים השתנו בעולמנו, כל לוח הרבה דברים עלמו כלא־היו; גם במקר מות שמהם מוצאם של גיבורי, בכיבוד המר כדאסיאתי, חיים היום הבריות חיים שונים במכלית. מינהגים חדשים ואורחות־חיים חדשים, אמצעי־תקשורת חדשים, ככל מקום יש כבר מכשירי־טלוויזיה וכל שלל הרבים המצטרפים יחדיו לעוצמה של תרבות־ההמוך גלה שישפיעו על האדם כזמננו, על התנהגות ועמדות כלפי מסורות ואורחות־חיים ומוסריים, כלומר, גם על הדרים שבהם כאים רגשות וזיקות לידי ביטוי, שיעורם של חובה, אהבה ואידרות.

אני וימד כל זאת כיוון שה־"שיחה המוס־רית" של הספרות הינה תופעה ממשית של החיים לא פחות מכל דבר אחר המתקיים בזמן ובמקום. אבל דומני שיש כאן גם יוצאים־מהר כלל. אני מרשה לעצמי לחשוב שגם נאמליה היא יוצאת־מהכלל מסוג זה.

כסופר אני שמח להיות מודע לעובדה שנאמליה עוד לא קמלה. עדות לכך המהדר רות הדרשת הרבות של הסיפור המופיעות במקומות שונים, בארצות שונות, וכן ההתפשטות הגיאוגרפית המתקדמת של הסיפור — מסין והודו ועד לתופי מכסיקו שבאמריקה.

אבל הרי לא בזה העניין. גורלה של גיאמליה מעיד בכל אופן על מה שהייתי רוצה להאמין בזה: רגש האהבה שייך לרוב האדם מיד ביותר מבין כל הדברים שנוגח ולתם גילתה בעצמה, והיא ניחנה בכישר המדהים לשרוד בכל התנאים ולעמוד בכל המסות; היא גם האמת תמיד על כוח־השיכיה שלה בתנאים האמנות.

והרי זה רב־בלתי־מבוטל כלל וכלל לספ־רות דורנו ולאלה המשרתים אותה.

גיאמליה חיה, כלומר, היא חיה במעיני־הם של הקוראים... אני יין נוכח הפופולארי ריות שלה? הרי המדר בר באהבה רומנטית תמימה ולא יותר, על עצימה וקטנות על השאלה. אבל קוראים רבים מתייחסים אליה באמת בצורה לכבית ונוגעת ללב. למשל בציריך, סתיו 1987; נמצאתי ככניין הטל־ויזיה והכנתי את עצמי למישרר "קארוס־לה", כתאוב־צילציל הטלפון ואחר מעובדי הטלוויזיה סיפר לי, שאשה צילצלה וביקשה למסור לי כי בעלה והיא החליטו לקרוא לבנם שאך זה נולד בשם ראניג'אר, ראניג'אר זה שכה אהב את גיאמליה. מוכן שהדבר שימח אותי מאוד...

אייטמאטוב

אבל יש לי גם מגיעים רציניים יותר למשמעותו של מוכרת של סיפור זה בעיני. שכן נבוכלה זו מוכרת של שמות אהובים ויקרים לליבי: לנאמליה יש, אם יורשה לי להתבטא כך, שלושה סנדקים: פירסם אותה בראשונה אלכסנדר ברכייהעית טווארובס־קי, בשנת 1958, כתיבהעית נובי מיר; הוא היה אז עורכו הראשי והיה זה הוא ששלל במעשה זה את דרכי אל הספרות הגדולה. שמה הראשוני של הנבוכלה היה מנויה (ברוסית זה השם), ואת ירו הברוכסקי הצייע לי לשנות את השם, ונבוכלה היא הפך השם לנאמליה. ומאז אני משתתף קבוע כנובי מיר. דבר שאני גאה בו מאוד.

השם גיאמליה הוא יקר לי לא פחות, הוא

אבל מעולם לא עם שותפו וחברו לכתובה, מרשה וולפין, שהיה גם קוטיב־שכנגר שלו, ברור היה שהוא מבקר אצלנו רק בימים שבהם היה מישה במוסקוה.

ארדמן עצמו הסתבך בראשונה בצרות בי יול המשלים שלו. קאצ'אלוב נהג בחוסר־אחי רית לגור בעת שקילס אותם הברעים בקרמלין — כלומר באוני אותם אנשים שבי חברתם בילינו במעון הקיץ הממשלתי בסוכו־מי, שבו נחשלה הקטנה של אשתו של קוסיו־שהיו המהתלה הקטנה שלהם ונשלחו לגלות — מישה וולפין אף נשלח למחנה עבודת־פרך, כי התחור שלמישטרה החשאית היו נעוריו. אנשים ישנים שחשבו שחזרת היו צורבנית. ארדמן חתם על המכתבים ששלח הביתה לאמו בשם מאמי־סיביריאק (Mamin-Sibiriak), כשמו של סופר לא־נחשב בסוף המאה ה־19, אבל גם כמישחך מילש שניתן לפרשו: הסיביריאק — כלומר, תושב סיביר — של אמא. עוד מספרים עליו שבתור ח־ירעל אחרון לפרידה כתב את המי של הבא לפני שנשלח לגלות:

יום אחד הופיע אנשי המשטרה החשאית וביד בוטחת תפסו את אוזפוס הזקן בתחת מוסר־השפל של ספרנו פ־חוט וגם מחכים: כאן לא נחוצים עוד ממשלי משלים.

היה זה סיכום המירשם של ארדמן להישר דות, ומאז לא שמענו עוד על המשלים והבריי חות שלו — הוא שקע בשתיקה. בניגוד למנ־דלשטאם אשר עד יום מותו נלחם לזכותו "להניע את שפתי", ארדמן חתם שפתי שלו. לעיתים קרובות מאוד היה מקרב את ראשו לאוזני ומספר לי את גלילתו של מחד זה חדש שעלה במסחו לו אך שאלתו לא כתב. כשבאתי לספר לו על מאסרו של מנדלשטאם, מיללם ארדמן משהו שנשמע כמו: "אם הם כבר נטפלים לאנשים כאלה..." וקם ממקומו ללכות אותי אל דלת היציאה.

מתוך תיקויה באין תיקויה ספר זיכרונותיו של נאדז'דה מנד־שטאם, רעייתו הנאמנה של המ־שורר היהודי הרוסי הגדול אוסיפ מנדלשטאם (1891-1938) אשר טטאלן גזר את דינו למות בעוון שיר משורר שבו תקוף המשורר את העריץ. מנדלשטאם נחשב היום בעיני הכל כאחד מגדולי משורריה של ארצו במאה ה־20, ואולי בכל הדורות. אשתו זכתה לעבור בשלום את שנות הזוועה ולהנציח את שנותיהם האחרונות בספריה.

ג'יגיס אייטמאטוב גיאמליה או סיפורה של האהבה

בנוהג שבועולם סופר מתייחס ליצירותיו המוקדמות במידה של ביטול או אף של אי־רוניה־עצמית לגלגית. הרי ברור, שאימליה ולא־ב־צמל אבל כלפי הנוכח שלי גיאמליה אינני מסוגל לנהוג בחומרה כזאת, אף כי מיום הכתבה ועד היום הזה חלפתי יותר מרב־עמאה שנה. שכן נאמליה, סיפור חף זה מלבד שמה שנתן למחברת איתו יודע אם עוד, חשוב בעיני יותר מדי. אני אינני יודע אם עוד, יעלה בידי אי־פעם לכתוב עוד יצירה כזאת על אהבה חסרת שיעור וגבול, אהבה חובקת־כל המשנה את אופיים של אנשים ומעלה

איים על ראשינו על־ידי אימוץ העיקרון שלפיו. הכל מותר? רק קומץ אינטלקטור מאשמים אותם ב"הומאניזם מופשט" אבל בשנות ה־20 הכל הערימו עליהם תילי בוז. השולר המקובל לגביהם היה, "קטגורי או־התואר עמוד־שדרה". הקיטה אינ־ל־קטואל, היא עצמה, הופיעה תמיד בתוספת סיומת שלילית (Intelligentishka). קריקטור רות של האינטלקטואלים הופיעו בלא הרף בעיתונות, וחסדיי "העידן החדש", בן 30 הש־נה, לא הסכימו לשום שיגיוש אחת. המ־רה העיקרית היתה לשים אותם ללעג כספי־רות, ואילוף ופטרונ (שניים מסופרי ההומור ותאסטרטה של אותן שנים) על "אצו בכותבם את הסאטירה הפרטית שלהם" על "אינטלקטואלים חסרי עמוד־שדרה" בשווי־ענשור כי־ס־אוח שלהם. הדמויות באותה יצירה נראות מיושנות מאוד, מיושנות שמישהו וקשה להגיד שמישהו יראה אינטלקטואל "טיפוסי" במטומטם־המצח המצויר לא־הרתה מים העצב אחרת. שעובה אותו. כשאדם קורא יצירה בת־אלי־מוות זו כיום, קשה לק־בוע כוודאות, היכן זה עוקץ הסאטירה ואת מי בדיוק שמים כאן לבז. דבר דומה אירע ביצירה עמוקה הרבה יותר, מחוזה של ארדמן והתאבדות, שאתו תיאר גורקי כמרשים מאוד ואשר מאייר־הולר ביקש לתיימו על הבימה.

אוסיו מנדלשטאם

כפי שתוכנן מראש, נודע המחזה לסוב על המון של אינטלקטואלים עולבים במסיכות רוחות המקיפות אדם העומד להתאבד, וש־אותו הם מבקשים לנצל למטרותיהם שלהם — לא כמציעי התיקויה הנובע מכישלונם כמציעי את מקום בחיים החדשים. אבל אינסטינקט חיים בריל מנצח בסופו של דבר והאדם העו־רות הכל — פלמחות נשף הפרידה שערבו־ל־הנאומים הליברליים שהושמעו לכבודו באר־תון נשף — והוא, המתאבד שלא מתאבד, שפן קיטונות של גילגול על האינטלקטואל לים עופי המסיכות שדירבנו אותו בהחלטתו הקודמת.

ארדמן, אמן אמת, לא יכול היה שלא להכ־ניס לעיתים את האנטואל במלחמת המסיוות "ראות הקולות עם האינטלקטואלים המסיוות" שבו־תם נהגו או לכנות תמיד בשם ר־טנגים זעיר־בורגניים. היום, כשאיש אינו מהסס לומר כג־לוי כמה בלתי־נסבלים הם חיינו, קובלנותיהן של המסיכות במחזהו של ארדמן נשמעות לא כ"קייטורים" ככניניים של "אינטלקטואלים חסרי עמוד־שדרה" כי אם כמקלה טראגית של רוחות־דפאים מעונות. אפילו סירובו של הגיבור להרוג את עצמו וזכה כיום במשמעות אחרת: החיים הם מחרידים ובלתי־נסבלים, אבל אדם חייב להמשיך ולחיות על אף הכל, כי החיים הם חיים...

האם התכוון ארדמן לשלב במחזהו מוסר־השכל זה או שמה היתה כוונתו פשוטה הרבה יותר: אינני יודעת, אבל אני מאמינה שחרי־כל המעמיקים אינטלקטואלים שבו, יש באמת דם משקל אנושי. מה שמעניין אותנו במחזה הוא מוקע החליטו כמה מאיתנו להמשיך ולחיות, אף כי הכל רחף אותנו בכיוון של התאבדות.

ארדמן עצמו בחר אחר־כך בשתיקה — ובלכך שיוכל להישאר בחיים. בקאלינין התי־גורר בחור עלוב ובו רגש לשינה ושולחן קטן. כשביקרנו אצלו, שכב על הרגש — אפס. האחרת האחרת והיחידה שילשע עלק הכיפא שאחד שבהרר. הוא קם, התגעגע וק־אותנו לפרווריה של העיר, מקום שם נמצאו לפעמים חדרים להשכרה בבת־יעץ שכבעלות פריטית. הוא ביקר אצלנו על־עם קרובות

בולאט אוקוגאוו

גורליסיו ושגב

ובכן גנרליסיו נשגב הדור הצעיר, אתה אומר, אינו קריב־ואי־אפשר להרביץ בו הגיון, אף קר־... אלה מקללים ומשמיצים אותך עכשו ואלה עוד מעלים לך קטרת ומתפללים לאל שאותך ישיב.

ובכן גנרליסיו נשגב הכפר האדמה שבה גם אפרד כלה האם איננה ארמה מדם כל אלה ששלחת אל מותם בשאתה מחליק בענן רב על השפם וצופה על מוסקוה בעין כל־יראה.

ובכן גנרליסיו נשגב שכן אין ככה טלפיה להפיל קרבנות שוב צלף צר־המצח עוד מהלך אימים איני עושה את חשבוני עבודתינו עכשו פתב האשום שלי צנע עד מאד אבל סליחה ומחילה — לא עוד!

עברית מתורגמת חופשי מרוסית: נתן זך